

שירות בתי הסוהר

בית סוהר באר שבע

בית הסוהר נמצא כמה ק"מ דרומה לבאר שבע — מחוץ לשטח העירוני. הוא מסווג בסיווג בטחוני מירבי, ומוקף חומה שמעליה תיל דוקרני ותאורת בטחון. בפינות החומה ועל צלעותיה מגדלי שמירה; מחוץ לחומה מתוחה גדר רשת כדי למנוע מורים גישה עד לקרבת בית הסוהר.

לבית הסוהר הוקצתה על ידי מינהל מקרקעי ישראל חלקה בת אלף דונם; החומה מקיפה 105 דונם משטח זה, ובתוכה משתרעים מתקני בית הסוהר.

בית הסוהר פועל כשני גושים נפרדים. על שניהם ממונה מנהל אחד, וכפופים לו שני עוזרים, שכל אחד מהם מנהל גוש אחד. במחצית השניה של 1979 נמצאה היחידה בתהליך של ראורגניזציה ושינויים מרחיקי לכת במבנה ובתפקוד.

לגוש האחד מעביר שירות בתי הסוהר (להלן שב"ס) אסירים ישראלים פליליים, בעיקר אסירים חוזרים (רצידיביסטים), אסירים שפוטים על עבירות סמים ונרקומנים, וכן אסירים שמשפחותיהם מתגוררות בדרום הארץ. רובם של אלה שפוטים לתקופות מאסר של עד חמש שנים (ראה להלן), אם כי ישנם גם שפוטים לתקופות ארוכות יותר. בגוש השני נמצאים אסירים מהשטחים המוחזקים; הם נשפטו על ידי דין צבאיים על פעילות חבלנית עויינת (פח"ע); אלה שפוטים ברובם הגדול לתקופות מאסר ארוכות וחלק ניכר מהם למאסר עולם.

המספר היומי הממוצע של האסירים בשנת 1979 היה כ־900; הם התפלגו שווה בשווה בין אסירים ישראלים פליליים ותושבי השטחים. מבחינת מספר האסירים זה הוא בית הסוהר הגדול ביותר בישראל.

משרד מבקר המדינה ערך בדיקה כללית בבית הסוהר בחודשים אוקטובר—נובמבר 1979; הנושאים העיקריים שנבדקו היו: בינוי בית הסוהר, בטחון וכח אדם, תנאי מאסר, כלכלה, מטבחים ופיקוח על מצרכי המזון, תעסוקת אסירים ושכר עבודה, טיפול סוציאלי באסירים, משק ואפסנאות.

בינוי בית הסוהר

1. בית הסוהר באר שבע הוא בית סוהר שתכנונו ובנייתו היו באחריות גורמים בבית ישראל, בניגוד למרבית בתי הסוהר האחרים, ששוכנו במבנים ששימשו את משטרת המנדט הבריטי. ההחלטה על הקמת בית סוהר מדרום לעיר באר שבע נתקבלה על ידי שרי המשטרה והאוצר בינואר 1964. אותה עת נקבע, כי הביצוע יהיה באחריותה של משטרת ישראל — ולא מי"צ כמקובל בבינוי ממשלתי. כבר באותו חודש מסר קצין בכיר של שב"ס את עבודת תכנון הפרוייקט לאדריכל, שהיה בעבר איש מחלקת הבינוי של המשטרה, בלא שההחלטה על כך נדונה בוועדה מתאימה*.

בעקבות התערבותו של הממונה על התקציבים. במשרד האוצר וכן פנייתו של מבקר המדינה אל משרד האוצר ושב"ס הוחלט בסופו של דבר, כי עבודת הקמת בית הסוהר תימסר למע"צ.

2. עבודות מע"צ התחילו בשטח בשנת 1966; נבנתה חומת הכלא, המישה ביתני אסירים וכן מתקנים אחרים ומשרדים זמניים של בית הסוהר. במקורו תוכנן בית הסוהר לאוכלוסיה של 350 עד 400 אסירים.

שלב הבינוי הראשון הסתיים ב־1.9.1969 ואותה עת החל בית הסוהר קולט אסירים. מסוף 1969 עד פברואר 1979 הועברה האחריות על המשך בינוי בית הסוהר למחלקת הבינוי של המשטרה. עיקרי עבודות הבינוי, שבהן המשיכה המשטרה, היו: עבודות השלמה בגוש של האסירים

* מבקר המדינה התייחס לתכנון בית הסוהר באר שבע עוד בשלבי הראשונים; ראה בנושא זה דו"ח שנתי 1968, עמ' 369—371.

המתבלים, בניית גוש לאסירים הפליליים הישראליים, מטבח מרכזי, מתקני קיטור, גנרטור, וחדרי קירור, ביתן תאי צינוק, מעון סוהרים, מרפאה, בניין מינהלה ועוד. המשטרה סיימה את עבודות הבינוי שלה בארבע שבועות בפברואר 1979 עם מסירת בניין המינהלה לידי שב"ס.

3. בית הסוהר בנוי על שטח גדול ובפיזור; לדברי ההנהלה נתונים אלה מקשים מאוד על השמירה ועל הפיקוח. קשיים נוספים נגרמים עקב זאת שאוכלוסיית האסירים כיום היא פי שניים וחצי בקירוב מהמספר שעליו התבסס התכנון; במקורו הוא נועד לאסירים ישראליים פליליים ועתה הוא בית סוהר מעורב עם אסירי פח"ע מהשטחים המוחזקים על כל הכרוך בכך מבחינת שליטה ותפעול.

להלן כמה מהתקלות העיקריות בתחום הבינוי שהתגלו בבית הסוהר כיום.

מערכת הביוב

בית הסוהר אינו מחובר לביוב המרכזי של באר שבע, ושפכיו זורמים לוואדי. צנורות הביוב הראשיים של בית הסוהר הם בקוטר 6". כיוון שהתכנון המקורי היה לאוכלוסיה קטנה בהרבה מזה שבבית הסוהר כיום ומחמת חבלות של אסירים, נסחם הביוב לעתים קרובות. גם פליטת שומנים מהמטבחים והצטברותם במערכת הגדילה את סכנת ההסתתמות. לדברי משרד מהנדסי ביוב שאתו-התייעץ שב"ס פתרון לבעיה יתכן רק על ידי החלפת הצנרת והגדלת קוטרה בהרבה.

שפכי בית הסוהר הנתונים בוואדי מהווים מפגע אקולוגי לעיר באר שבע, ומשמשים מקום דגירה ליתושים. לקראת סוף 1979 נחתם הסכם עם העירייה, שיאפשר התחברות בית הסוהר לביוב העירוני. לפי ההסכם ישלם שב"ס לעירייה כ-820,000 ל"י היטל ביוב ובנוסף לכך יהיה צורך לבצע את עבודות ההתחברות (קו מאסף באורך 1.7 ק"מ ומתקנים אחרים) שטרם הוערכו.

מתחת למטבח האסירים מצוי "מרתף טכני" שדרכו עוברות אינסטלציות מים וביוב של בית הסוהר. מאחר שמערכת הביוב בלתי תקינה, שפכי המטבח אינם זורמים בצנרת אלא מוזרמים ישירות לתיעול שבמרתף. המרתף מוצף באופן קבוע, ואי אפשר לעבור בו אלא במגפיים. גובה המרתף אינו מגיע לכדי קומת אדם, ומי שצריך לעשות בו עבודות אחזקה אינו יכול להודקף; בגלל המים אי אפשר להשתמש בתאורת חשמל; במרתף מתרבים היתושים במספרים עצומים.

צנרת המים

בזמן בניית בית הסוהר נעשה שימוש בצנורות ללא הגנה נגד קורוזיה וללא ליפוף. עיון במסמכים העלה, כי לחץ המים, במיוחד בלילה, הוא מעל ליכולתם של הצנורות; ולא עוד אלא הם אכולי חלודה, והתוצאה — דליפות כמעט יום יום. הצנורות מונחים באדמה ובמקומות אחדים נבנו מעליהם צריפים, ולכן הגישה לצנורות לצורך תיקונים קשה ואף בלתי אפשרית. הצנרת הראשית הותקנה מלפני כ-13 שנה, וחלקים גדולים ממנה טעונים החלפה מיידית.

חלונות בניין המינהלה החדש (כולל אגף המרפאה ועוד מתקנים)

החלונות בבניין המינהלה עשויים מסגרות ברזל ובהן לוחות זכוכית המחברים אל מוט מרכזי למנף.

— בפברואר 1979 קיבל שב"ס את המבנה ממחלקת הבינוי של המשטרה, כאשר מסגרות הברזל של החלונות חלודות ואינן ניתנות להזזה; בשלב יותר מאוחר אמנם נבצעו המסגרות, אך לגבי המצב, שאין הן ניתנות להזזה, לא חל שינוי. מאחר שמדובר באיזור חשוף לסופות חול, ומאחר שחלונות אלה מותקנים בחדרים המשמשים למרפאה, לטיפולים, לרופאים ולמשרדי בית הסוהר, יש בכך משום מטרד חמור.

רדיאטורים להסקה

הורכבו לחימום חדרי החולים ומתקני המרפאה הגדולה שנבנתה. בעת ההרכבה כבר היו חלודים וגוולים. במועד גמר הביקורת היז מרבית הרדיאטורים בלתי ראויים לשימוש.

ועדה, שמינה נציב בתי הסוהר לנדיקת הצרכים המידיים בבית סוהר באר שבע — בכלל זה עבודות אחזקה ושיפוץ שיש לבצע בבניינים הקיימים שמצבם ירוד — פרסמה את מסקנותיה בספטמבר 1979 והעריכה את העלות בכ־7.5 מיליון ל"י, לא כולל בינוי חדש.

בית הסוהר באר שבע במצבו כיום, 15 שנה אחרי התחלת הקמתו ועשר שנים אחרי ראשית האיכלוס, עדיין רחוק מהשלמה כפי שתוכנן בתכנית האב. להשלמת ביצוע התכנית יש לעשות עבודות בינוי נרחבות (כך למשל חלק מביתני האסירים טרם חולקו לתאים, והם בנויים כאולמות שאותם יש לחלק; בחלק המיועד לאסירי הפח"ע יש לבנות פרודור קישור ועוד).

שב"ס, בתשובתו מיום 6.2.1980, הודיע למשרד מבקר המדינה, כי דן מספר פעמים עם משטרת ישראל בעניין ליקויי הבנייה, אולם טרם הושגה התקדמות.

בטחון וכוח אדם

1. אבטחת המתקן מותנית באמצעים פיזיים ובמיומנות הסוהרים. האמצעים הפיזיים כוללים גדר, חומה, מגדלי שמירה על החומה וכן גדרות פנימיות, המפרידות בין חלקי בית הסוהר, ושערים חשמליים או רגילים בין האגפים והתצרות.

— בית הסוהר כמעט שאינו מצויד בציוד אבטחה מודרני; במועד הביקורת היתה רשת הטלפונים הפנימיים לקוייה, השתית צנרת הטלפונים בלתי מושלמת ובחלקה שתומה בפסולת בניין עוד; מתקופת הבנייה, ופעלה תוך הפרעות רבות, בעזרת אילתורים. לרשות קשר החוץ של בית הסוהר היו שני קווי טלפון אולם אחד מהם טרם הוסדר סופית ונמשך בצורה מאולתרת לתוך בית הסוהר. מרכיזה עם משדרי מצוקה, שהיתה מותקנת ביחידה, לא פעלה בשנים האחרונות. רק בסוף 1979 הובאה מרכיזה חדשה, שכנראה תענה על הצרכים. כן חסרים ביחידה מספר מכשירי קשר נישאים בנוסף לאלה שברשותה כדי לאפשר למפקדים קשר תקין עם הסגל והכוחות השונים — משטרה וצבא — המתגברים את בית הסוהר בשעת צורך; טרם הותקנו מכשירי אינטרקום לשם קישור בין המגדלים, ובינתיים הקשר ביניהם מקויים בעזרת מערכת הקשר הפנימית של בית הסוהר, ובעיקר טרם הופעל מערך הבקרה (מרכיזה חדשה, אועקה שקטה ועוד אמצעים); עבורו אמנם נבנה כבר מבנה, אך חסר הציוד. בבית סוהר בעל שטח ופריסה כל כך גדולים מחמיר במיוחד הסיכון עקב הליקויים במערך התקשורת הפנימית וההיצונית (בעניין החדרת רימון לבית הסוהר, ראה להלן).

ביחידה מחסן נשק; עד אמצע 1979 שכן המחסן במעון הסוהרים שנמצא מחוץ לחומה. המעון כמעט שאינו מוגן כנגד תקיפה מבחוץ ואחזקת נשק במקום כזה היוותה סיכון גדול לבית הסוהר. בסופו של דבר, באמצע 1979 הוכנס הנשק לשטח מבפנים החומה למחסן אחר. הנשק מיועד לאבטחת היחידה מפני התקפה מבחוץ; אין הוא מתוכנן להפעלה בתוך בית הסוהר או נגד התפרעות של אסירים.

הביקורת ערכה בדיקה מדגמית במחסן הנשק ביום 29.11.1979; מצאי הנשק תאם את הרשום.

— בשלושה פריטי תחמושת נמצאו עודפים כדלקמן: 6.5%, 14% ו־42% על הרשום.

— ביחידה כמות גדולה של כדורי 9 מ"מ, רובם באריותה מקורית סגורה; חלק מהאריות נושאות תאריכים משנות השישים. על השירות לדאוג להעביר תחמושת ישנה לצריכה באימונים ולאוסן תחמושת יותר טרירה לצרכים מבצעיים. בעקבות הביקורת הודיע שב"ס בתשובתו, כי ינצל את סדרות הכדורים הישנות לאימונים.

2. תקן כוח האדם ביחידה היה בסוף 1979 284.5 משרות והמצבה היתה קרובה לכך. להלן התפלגות התפקידים: 8 בתפקידי פיקוד, 216 בתפקידי בטחון (מהולקים לשתי מתלקות), 46 במינהל ושירותים, 8 בתעסוקה ו־5 בטיפול ונחינוך; בסך הכל 283 איש.

אחת הבעיות הקשות בבית סוהר באר שבע היא בעיית הסגל. מאז הקמת היחידה התחלפו בה מנהלים וסגני מנהלים אחדים; בשנתיים האחרונות היו תקופות ארוכות, שבהן לא היה מנהל ואת היחידה ניהל ממלא מקום. לפיכך החליט נציב בתי הסוהר באמצע 1979 לחלק את היחידה, כאשר בראשה מנהל ומתחתיו שני מנהלי גושים.

בית הסוהר סבל מקשיי ניהול, שבהלכם הם אונייטיביים עקב גודלו של המתקן וקשיי השליטה בו, ובהלכם היו אישיים, מאחר שלא נמצאו מועמדים בעלי כישורים מתאימים לתפקידים ברמה

כזאת. בנוסף לכך, חלק ניכר מהקצינים אינם תושבי באר שבע (המנהלים באים מאשקלון, אשדוד ותל אביב; קצינים אחרים מראשון לציון, קרית גת); גם מחצית מספר הסוהרים מגיעים לעבודה ממרחקים של 40-50 ק"מ והדבר משפיע לרעה על תפקודם ביחידה. במכתב אל הנציב מה-16.9.1979 מציינ מנהל בית הסוהר, כי 30 מהסוהרים טרם עברו קורס בסיסי ועוד 39 בעלי תפקידים פיקודיים לא עברו קורס סמלים או - גרוע מזה - נכשלו בוועדת המיון. בסוף 1979 נפתח בבית הסוהר קורס בסיסי לסוהרים.

תנאי השירות ביחידה אינם נוחים. כמו ברוב בתי הסוהר המשמרות הן 48x48 שעות. משמרת כה ארוכה מחוץ לבית, כאשר גם בשעות המוקצבות למנוחה מועיקים סוהרים לעבודות דחופות, מעייפת וגורמת אדישות. בנוסף לכך מעוץ הסוהרים, שבו הם נחים בהיותם מחוץ לתפקיד, פועל לפי שיטת "המיטה החמה": יש בו 96 מקומות בלבד; כמו כן שוררים בו הננחה ומצב תחזוקה ירוד, ואין בו תנאים מינימאליים לפרטיות. שב"ס בתשובתו מ-6.2.1980 הודיע, כי חלו שיפורים באחזקת המעון.

3. שב"ס נוהג לתרגל את בתי הסוהר השונים כדי להחזיקם ברמת כוונות נאותה. תרגילים לשעת הירום, הן מתוכננים והן תרגילי פתע, נערכים לעתים בבתי הסוהר השונים גם בהשתתפות כוחות הגבור ממשטרת ישראל ומצה"ל. תרגיל זה נערך לאחרונה בבאר שבע ביום 4.10.1979.

— עיון בסיכום התרגיל העלה, כי חלו תקלות בכוחות התגבור שצריכים לבוא לעזרת בית הסוהר (כוחות משטרה וצה"ל). הם הגיעו באיחור, וחלקם לא הגיע כלל; הסגל בבאר שבע ביצע משימותיו באדישות.

תנאי מאסר

1. האסירים מחוזקים כאמור בשני גושים נפרדים: האחד מאוכלס אסירים ישראלים; והשני, אסירי השטחים המוחזקים, אשר רובם ככולם שפוטים על פעילות חבלנית.

האסירים הישראליים משוכנים בחמישה אגפים: ארבעה מהם מורכבים מביתן מוארך המחולק לתאים, והחמישי - האגף הפתוח - תופש שלושה צריפים בחצר בית הסוהר. באגף אחד, המאכלס טעוני הגנה, שוכנו 60 אסירים; באגף שני, שבו שוכנו אסירים בעייתיים, היו 73 אסירים; באגף שלישי, שבו שוכנו אסירים ממושעיים ועובדים, היו 117 אסירים; באגף רביעי שוכנו עוד 110 אסירים; באגף החמישי, ששימש את עובדי המטבחיים, עובדי המתפרה ועובדי החוץ היו עוד כ-90 אסירים.

גוש אסירי השטחים מורכב מחמישה ביתני בטון טרומיים.

2. — תנאי הצפיפות השוררים בבית סוהר באר שבע הם מן הקשים ביותר בשירות בתי הסוהר. בתאים הקטנים השטח הממוצע לאסיר הוא בן 2.25 מ² לאסיר עד 4.5 מ² לאסיר, ואילו בתאים הגדולים השטח היה 1.87 מ² לאסיר. האסירים, שמרביתם אינם עובדים, סגורים רוב שעות היממה באגפיהם - פרט למספר שעות ביום, שניתן להם להימצא מחוץ לאגפים בחצר הסגורה. לדברי שב"ס, אילוצים בטחוניים ומשמעתיים והצורך לקיים סדר יום, שיישמר בקפידה, הם הגורמים לכך.

3. תנאי התברואה באגפי האסירים ירודים הן כתוצאה מהצפיפות והן מחמת הצפות ביוב.

הביוב הבלתי תקין גורם סרחון וטחב באגפים; ומלבד זאת מכת יתושים, מקקים, עכברים ועוד. כדי להתגבר על הריחות, נוהגים האסירים להשאר מים זורמים בשירותים שבתאים, ובכך נגרם בובו רב.

— פעולת הדברת המזיקים צריכה להתבצע באחריות המרפאה. באחד מחדרי המרפאה קיים מחסן לחומרי הדברה, ובו כמות גדולה של חומרים, שהשירות מספק לשימוש נגד מזיקים, אלא שפעילות הדברה כמעט שאינה מבוצעת. בפועל הוחזקו במחסן מאות קילוגרמים חומרי הדברה, שלא נעשה בהם שימוש. בעקבות הביקורת הודיע שב"ס במכתבו מיום 6.2.1980, כי יבוצעו יותר ריסוסים ופעולות הדברה.

4. ההנהלה מתקשה להגן על אסירים בפני התנכלות אסירים אחרים, ולמרות העובדה שקיימות אפשרויות טובות לשכן אסירים בתאים קטנים נפרדים, אין כל אפשרות לכדדם בזמן הארוחות,

בטיולים היומיים, בפרוודורים או במרפאה ובשאר מקומות, ששם נפגשים אסירים מאגפים אחדים. כתוצאה מכך אירעו בבאר שבע נמשך השנים שבית הסוהר. קיים מספר מקרי רצח ואילו חבלות של אסירים באסירים הן מעשים המתרחשים לעתים קרובות. ביום 10.7.1979 התפוצץ רימון במיטתו של אסיר והרג אותו ופצע את חברו. חקירה של שב"ס ושל המשטרה לא הגיעה למסקנה חד משמעית אם היה זה רצח או שהאסיר עצמו טיפל ברימון. הברחת רימון לתוך המוסד מצביעה בבירור על ליקוי במערך הפיקוח והאבטחה.

— במקרים רבים היו תלונות על הכאת אסירים על ידי הסגל. בשני מקרים בשנתיים האחרונות פוטרו סוהרים מעבודתם עקב כך, ואילו תלונות אחרות של אסירים שנחקרו לא הוכחו, ועל כן לא ננקטו צעדים. מקרה שהוכח אסיר בידי ארבעה סוהרים והנהלה לא בדקה כלל את טענותיו, הובא לנציבות תלונות הציבור (ד"ח מס' 8, עמ' 62); התלונה נמצאה מוצדקת והועברה לטיפול היועץ המשפטי לממשלה.

היו גם תלונות על גניבת חפצים מתוך אלה המופקדים על ידי האסירים בבית הסוהר, במיוחד דברי ערך כמו שעון זהב, טבעות וכן כסף מזומן. מאחר שתכולת פקדון האסיר רשומה ותחומה, ניתן להוכיח שדברים נגנבו. באחד המקרים, שנגנבו שעון זהב ועוד חפצים מהפקדון, פוצה האסיר על הגניבה.

5. — עיון במסמכי שב"ס והמשטרה מראה, כי סמים ומשקאות חריפים ניתנים להשגה בבית הסוהר תמורת תשלום במזומנים (שאף הם אסורים בהחזקה על ידי האסירים) או הוראות תשלום, המועברות מחוץ לכלא לביצוע על ידי בני משפחה ואחרים. הדרך המקובלת להברחת סמים לתוך בית הסוהר היא באמצעות אסירים החוזרים מחופשות והנושאים סמים בדרכי העיכול שלהם או סמים מובאים על ידי מבקרים המסתירים אותם בכליהם. על פי מידע של שב"ס, אחד המקורות להתחדרת מצרכים אסורים פנימה הם סוהרים, המשתפים פעולה עם האסירים ומחדירים את המצרכים בעצמם או שמייעים לאסירים ולמבקריהם לעשות זאת. כך למשל, בסוף אוגוסט 1979, גילו שלטונות בית הסוהר בחיפוש בכליו של סוהר, כמה מאות גרם חשיש והראוין וכן כמה עשרות כדורים, שהיו מיועדים להברחה לתוך בית הסוהר. אותו סוהר נשפט יותר מאוחר לתקופת מאסר ארוכה.

6. אסירים ישראלים זכאים לביקור קרובים אחת לשבועיים ואסירי השטחים מדי חודש. לרשות המבקרים סככה ושירותים לידה. הכניסה לביקור היא לפי רישום ותור, שמארגן סוהר האחראי לכך. בימי הביקורים קיים שירות של אוטובוס ממרכז העיר באר שבע לבית הסוהר שלוש פעמים ביום. כיוון שכך, לא ניתן לווסת את מספר המבקרים, והם ממתינים זמן ניכר — ולא אחת שעות אחדות — עד כניסתם לבית הסוהר.

7. פעולות חינוך וספורט מאורגנות בבית הסוהר על ידי קצין חינוך ומדריכה חברתית. במועד הביקורת הופעלו שני חוגים: חוג אנגלית בהשתתפות כ-20 אסירים, וחוג לעברית למתחילים בהשתתפות כ-30 אסירים. כן נערכות מפעם לפעם באגפים הרצאות בנושאים שונים בפני אסירים המעוניינים להאזין. לרשות קצין החינוך שתי מקרנות קולנוע, וסרטים מוצגים בכל אגף פעמיים בחודש. בבית הסוהר ספרייה ובה 1,615 ספרי קריאה לרשות האסירים. בבית הסוהר קיים ציוד ספורט לכדור-סל, כדורגל, כדור-עף וטניס שולחן.

8. ביחידה מועסק קצין דת, שהוא רב בית הסוהר. בשלושה מאגפי האסירים קיימים חדרים שהפכו לבתי כנסת — ארון קודש, ספרי תורה, סידורי תפילה. קיים בית כנסת נוסף בשביל הסגל.

אסירי הפח"ע מקבלים בחגיגה חבילות שי וכן מבקרים אצלם אנשי דת.

9. אגף הצינוק בבית הסוהר משמש לצורך ענישה משמעתית, ובו 17 תאים, כל אחד בו שני מ². הנוהג בבית הסוהר הוא, שאסיר, שהוגש עליו דו"ח תלונה משמעתית על ידי סוהר בשל מעשה חמור, מועבר לצינוק ומוחזק בו עד לשיפוט המשמעתי הנערך תוך 48 שעות. קצין השיפוט רשאי לדון אותו למגוון עונשים, שהחמור שבהם 14 ימי צינוק, וזאת בשני חלקים, כשביניהם הפסקה של שבעה ימים.

בבדיקת השלמה, שנערכה בתחילת פברואר 1980, נבדק יומן הצינוק לתקופה של המחצית השנייה של 1979. היו בו 669 רישומים על הכנסות לצינוק עד למשפט; מבין אלה התייחסו 338 לאסירים שנשפטו לעונש של שהייה בצינוק למספר ימים. ואילו האסירים האחרים שעליהם נסבו הרישומים

שוחררו לאגפיהם וקבלו עונשים אחרים או זוכו בשיפוט. בבדיקת היומן לא הועלו חריגות מהמותר בתקופות שאסירים החזקו בצינוק.

כלכלה, מטבחים ופיקוח על מצרכי המזון

1. שירות בתי הסוהר מספק למוסדותיו מזון, הנרכש ממשרד הבטחון והמסופק מבסיסי המזון של צה"ל, לפי לוחות מזון נפרדים, עבור האסירים ועבור הסוהרים. בית הסוהר מושך מזון מבסיס המזון של צה"ל: שלוש פעמים בשבוע מגות טריות ואחת לשבועיים מנות קשות; מצרכי חלב טריים נרכשים אחת ליומיים מספקים אורחיים*. הלחם נקנה ממאפיות אורחיות לפי מכרזים.

שב"ס אינו מנהל תקציב כלכלת אסירים נפרד לכל בית סוהר אלא תקציב כללי לכל בתי הסוהר. אומדן התקציב לשנת 1979 לכלכלת אסירים היה 45,700,000 ל"י ולפי הצעת התקציב לאותה שנה היה מבוסס על אומדן של 6,250 אסירים, הצורכים כ-2,250,000 מנות יומיות לשנה. כיוון שכ-900 האסירים בבאר שבע הם כ-15% מאומדן אוכלוסיית האסירים, הרי שאומדן ההוצאה לכלכלתם מגיע ל-6,850,000 ל"י לשנה.

2. מטבח האסירים מבשל את הארוחות לכל האסירים. מאחר שבית הסוהר בנוי ביתנים ביתנים על פני שטח גדול, מתקשה הנהלת בית הסוהר למצוא דרך נאותה כדי להתגבר על בעיית חלוקת האוכל לאסירים. החלוקה נעשית באמצעות עגלות פתוחות נדחפות על ידי אסירים; כך מועבר המזון מהמטבח לאורך הפרוודורים והשבילים עד לאגפים; בכל אגף קיימת חוליית חלוקה של אסירים ואלה אחראים לתת לכל אסיר את המנה. הלחם מובל בעגלות לפי אותה שיטה. אנשי המרפאה ואגף ההפרדה והצינוק נוטלים בעצמם את המזון מהמטבח, מאחר שמצבת האוכלים במקומות אלה קטנה.

— מרחקי ההובלה מהמטבח לחלק מהאגפים הם יותר מחצי ק"מ; רוב הדרך היא בשבילים פתוחים, כשהמזון שבעגלות חשוף להשפעות מזג האוויר. עגלת הלחם אינה מגיעה לאגפים יחד עם עגלת המזון המבושלת, דבר המשבש את סדרי הארוחה. עגלת החלוקה עצמן אינן מתאימות לכך. צורתן כשל פלטפורמה המשמשת להובלת מזוודות בתחנות רכבת או בנמלים והן עצמן מזוהמות ושמנוניות. המיכלים המשמשים להובלת המזון אף הם בחלקם חסרי מכסאות מתאימים או אטמים למכסאות, כך שהם אינם נסגרים; הבשר מובל במגשים שטוחים ופתוחים ועקב השגחה לקויה האסירים המובילים או אסירים אחרים בעלי רוע אוכלים תוך כדי ההובלה מהמנות שבעגלה, וחלק מחבריהם נשארים ללא מנה עיקרית.

בנציבות שב"ס נערכו דיונים, כיצד לשפר מצב זה, שהוא מיוחד לבאר שבע; אף הוחלט לארגן את ההובלה מחדש וכן לרכוש מיכלים מצויידים מנועלים ומפתחות. המגמה היא להכין במטבח את המנות במספר הדרוש לכל אגף, לנעול את הכלים ולאפשר את פתיחתם רק על ידי האחראי באגף בעת החלוקה.

3. המטבח מספק — לפי אישור רפואי — מנות דיאטה לאסירים, לפי רשימה שמית. מנות הדיאטה כוללות פריטים חלביים בעיקר, שהם נדירים יחסית בלוח המזון הרגיל, וכן ירקות טריים. מסיבה זו נוהגים אסירים, העוסקים בחלוקת המזון, לגנוב ממנות אלו. בבדיקה, שנערכה מספר פעמים במטבח בעת חלוקת המזון לאגפים, מצאה הביקורת, שאכן נופקו מנות דיאטה כנדרש, ואילו יותר מאוחר, בדרך לחלוקת המנות באגף, הן נעלמו בחלקן.

4. מטבח האסירים שוכן באולם נרחב ובו ציוד בישול מודרני המופעל בקיטור, בגז או חשמל. בצמוד אליו קיימים מחסן מזון וחדרי קירור.

— חלק מהציוד מוחזק במצב לקוי ואינו ניתן להפעלה. בציוד זה כלולים תנורים ומערבלים. מצב זה של הציוד פוגע באפשרויות התפקוד של המטבח.

בעקבות הביקורת הודיע שב"ס בתשובתו מינואר 1980, כי קיימים קשיים בקבלת שירותים מיכניים, אך עם זאת מסכים שב"ס, כי הזמן שחלף מאז התקלקל הציוד הספיק כדי להביא לתיקונו. לפיכך נגזף קצין האפסנאות והועבר מתפקידו.

* לאחרונה עסקה הביקורת בנושא כלכלה ומזון בבתי הסוהר בדר"ח שנתי 25, עמ' 471, בדר"ח 27, עמ' 414, ובדר"ח 29, עמ' 509.

5. לפי הוראות שב"ס, על האסירים עובדי המטבח ללבוש חלוקים ולחבוש כובעים; בעת הבדיקות, שערכה הביקורת במטבח, רק יחידים היו לבושים חלוקים, אך איש לא חבש כובע. בתשובתו מינואר 1980 הודיע שב"ס, כי להנהלת בית הסוהר ניתנה הוראה לספק כובעים לטבחים. עובדי המטבח עוברים בדיקות רפואיות תקופתיות כדי לוודא מצב בריאותם וכשירותם לבוא במגע עם מזון.

6. בהתאם לפקודות שב"ס, כל בית סוהר המפעיל מטבח חייב לנהל כרטיס מלאי מזון, בו נרשמת תנועת הפריטים העיקריים של המנות הקשות במחסן המזון. לגבי כמויות המנות הטרויות (גבינות, לבניה, חלב, בשר) לא מנוהל רישום, מאחר שהן מיועדות לצריכה עם קבלתן.

הביקורת בדקה את רישומי מלאי המזון לשנת 1979, מינואר ועד 15.11.1979. התברר:

— לא נהלו רישומי מלאי מזון במשך מחצית הראשונה של שנת 1979. הרישום מתחיל בראשית המחצית השנייה עם יתרות החלתיות, שאין כל דרך לאמתן. בנוסף לכך נעלמו טופסי הרישום המתייחסים לקבלת מצרכי מזון וניפוקם בחודש אוקטובר, כך שהרישום לחודש נובמבר שוב פתח ביתרות, שאין אפשרות לאמתן. מאחר שרישומי אוקטובר מהווים בסיס ליתרות שהועברו לנובמבר, הרי העובדה שנעלמו טופסי הרישום, הופכת את ספירת המלאי שנערכה בנובמבר לחסרת משמעות לצורך פיקוח וביקורת. כיוון שחסרו רישומים על שישה חודשים מתוך התקופה הנדונה של עשרה וחצי חודשים, הרי לגבי ארבעה וחצי החודשים, שהיה קיים רישום מלאי מזון ותנועות קבלה וניפוק, היתרות ההתחלתיות בלתי ניתנות לבדיקה.

— בדיקת הרישומים והחישובים בכרטיסי המלאי לתקופה יוני עד מחצית נובמבר 1979 העלתה ליקויים רבים בניהול מחסן המזון וחוסר בלתי מוסבר של כמויות מצרכים, במיוחד מהיקרים שבהם: סוכר — 425 ק"ג, שמן — 351 ק"ג, זיתים — 125 ק"ג, אורז — 63 ק"ג. זאת, בהנחה שיתרות הפתיחה — אשר כאמור אינן ניתנות לבדיקה — היו נכונות ושרישומי הצריכה היומית אף הם היו נכונים (ראה להלן).

— בדיקה של הרישומים על צריכת מזון, כפי שהם מתנהלים על ידי הטבח במטבח, מצביעה אף היא על חריגות; מצבת האסירים, הצורכים את המזון אינה נתונה לתנודות גדולות. למעשה מספרם הוא באופן קבוע כ-900; מאידך, קיימות תנודות יומיות וחודשיות גבוהות בצריכת דברי מזון שונים, לדוגמה (מדגם של מחצית מספר האסירים):

החודש	סוכר	שמן
יוני	1,055 ק"ג	597 ק"ג
יולי	330 ק"ג	274 ק"ג
אוגוסט	773 ק"ג	531 ק"ג
ספטמבר	1,090 ק"ג	435 ק"ג

המדובר במצרכים המהווים מרכיב יום-יומי בתפריט ואין הצדקה לתנודות של מאות אחוזים בין חודש לחדש.

— ב־15.11.1979 חתם הטבח האחראי של בית הסוהר על טופס המסכם את מלאי המזון במחסן של מטבח האסירים, בהתאם לספירה שנערכה. בכך הועברה אליו האחריות למלאי המזון מאחראי מטבח האסירים, שמחסן היה ברשותו עד אותה עת. בדיקת יתרות הפתיחה החדשות העלתה עודף של 168 קופסאות בשר משומר וחוסר של 310 ק"ג פול.

— כרטיס המלאי של מחסן המזון לאסירים היה מנוהל כאמור על ידי הטבח שבמטבח האסירים, והוא רשם בו את קבלת המצרכים וכן את הניפוק היום-יומי. לדעת הביקורת, רישומים אלה צריכים היו להתנהל על ידי בעל תפקיד שאינו קשור ישירות למטבח, ובכך גם היה מופעל מכשיר פיקוח ושליטה על המלאי. סדרי הרישום, כפי שהיו נהוגים בעת הביקורת, נגדו את סדרי הבידוק והבקרה התקינים והיוו פתח לאי-סדרים וחריגות. הפיקוח מצד ההנהלה ונציגיה — לגבי המתרחש במטבח ובמחסן המזון — היה רופף, ובעלי תפקידים המופקדים על כך — קצין מינהלה, קצינים תורניים, רופא בית הסוהר ואחרים — לא תמיד הקפידו לערוך בדיקות במטבח. בתשובת שב"ס מינואר 1980 נאמר, כי ניתנה הוראה להנהלת בית הסוהר להגביר את הפיקוח במטבח.

7. נושא מזון ומטבחים נמצא בפיקוחו של קצין הכלכלה של השירות העובר ביחידות ומדווח על הטעון תיקון. הביקורת עברה על דיווחי קצין הכלכלה ב־1979 לגבי בית סוהר באר שבע והעלתה, כי למרות שהיה ער לבעיית העדר רישומי מלאי במחסן המזון לא ננקטו על ידו הצעדים הדרושים לתיקון הליקויים.

תעסוקת אסירים ושכר עבודה

1. יצירת מקומות תעסוקה לאסירים אמורה לשרת מטרת אחדות: הקניית מקצוע והרגלי עבודה לאסירים, שברובם לא עבדו מעולם בעבודה מסודרת; הפגת המתח הנוצר בתוך הכלא והקטנת לחצים חברתיים; צבירת סכום כסף על ידי האסיר משכר העבודה, אשר יהיה לו לתועלת עם השחרור; הכנסה מסוימת משיווק תוצרת האסירים, המשמשת להקטנת ההוצאה על החזקת האסירים. בהתאם לפקודת בתי הסוהר (נוסח חדש), תשל"ב—1971, והתקנות שהותקנו על פיה, כל אסיר חייב לעבוד. ועדת המיון והקבלה, שנערכת לאסיר עם כניסתו לבית הסוהר, קובעת באיזה סוג עבודה יועסק האסיר.

מספר האסירים, שהיה צורך לספק להם תעסוקה בבית סוהר באר שבע, היה קטן בהרבה מאוכלוסיית בית הסוהר (כ־900 איש) מאחר שאסירי הפח"ע מהשטחים המוחזקים סירבו עקרונית לעבוד — פרט לעבודות במטבח האסירים ועבודות נקיון באגפיהם*. מבין כ־450 אסירי השטחים הועסקו בעבודות נקיון ושירותים פחות מחמישים אסירים (פליליים ולא בטחוניים): מבין כ־450 הישראלים הועסקו כמחציתם בתעסוקה מלאה או חלקית. לפי דיווחי קצין העבודות, אחוז המועסקים אמנם קצת יותר גבוה, אולם זאת, כיוון שהדיווח מגדיר אסיר עובד גם מי שהועסק במשך החודש ימים ספורים בלבד.

2. בבית הסוהר קיימים ארבעה סוגי תעסוקה: (א) עבודות שירותים שונות — במטבחים, נקיון באגפים במכבסה ובבדק בית; הועסקו בהן כ־150 אסירים, שהם מעל למחצית האסירים העובדים. (ב) בתי מלאכה של שב"ס, המייצרים עבור השירות ועבור מפעלים מזמינים — כריכיה, נגריה, ייצור מוצרי תחביב; הועסקו בהם כ־80 אסירים. (ג) מסגרייה, המופעלת בבית הסוהר כמפעל יצרני והמייצרת לפי הזמנות חוץ — כ־15 אסירים. (ד) מפעלים של יומים פרטיים, שהוקמו בתוך בית הסוהר, וכן שני מפעלים, המעסיקים אסירים בין בתוך בית הסוהר ובין מחוצה לו, אחד בענף הטקסטיל ואחד בענף הפיברגלאס — שבתקופת הביקורת העסיקו כ־40 אסירים, רובם בתוך בית הסוהר במתפרה (ראה להלן).

3. לפי התקנות, אסיר מקבל שכר עבור עבודות, ונציב בתי הסוהר קובע את שיעורו וצורתו; בפועל, שכר העבודה נקבע לפי ההקצבות, שמאפשר לכך אגף התקציבים במשרד האוצר. לעובדי השירותים ובתי המלאכה שולם בעת הביקורת שכר יומי לפי שש דרגות כאשר המינימום היה — 7 ל"י ליום עבודה והמקסימום 12.50 ל"י; עובדים במסגרייה, הגחשבת למפעל יצרני, יכלו לקבל בין 18 ל"י ל־32.50 ל"י ליום, ואילו לאסירים עובדי החוץ שולם על ידי המפעלים שכר ריאלי. שכר העבודה, ששולם לאסירים בתוך בית הסוהר (הרגיל וגם הגבוה יותר — במסגרייה) שולם מתקציב שב"ס ונקבע בתיאום עם אגף התקציבים באוצר. מבקר המדינה התייחס לנושא שכר העבודה פעמים רבות בדו"חותיו בעבר (לאחרונה דו"ח 29, עמ' 511), וכפי שכבר צויין, אין לראות בשכר כזה תמריץ לעבודה. לגבי אסירים, עובדי חוץ, המקבלים שכר ריאלי, הגיעה מחלקת הכספים של שב"ס להסכם עם בנק הדואר, שלפיו מופקדים הכספים בחשבון הסכון צמוד ב־80% למדד ונושא 5% ריבית ובכך נשמר ערך הכסף, לפחות בחלקו הגדול, עד לשחרור האסיר.

4. המצב של חוסר תעסוקה בבית הסוהר באר שבע מתמיר; שב"ס גם אינו רואה בעתיד הקרוב סיכויי שיפור. גורמים "הקשורים" עם שירות בתי הסוהר (ממשלתיים וגם פרטיים), צמצמו הזמנות. מפעל הפיברגלאס, שהקים סדנה בבית הסוהר במאי 1978, סגר אותה, ובעת הביקורת העסיק רק אסירים ספורים במפעל עצמו; באחרונה עבדו במפעל שני אסירים בלבד, ומאחר שהיה קיים הסכם, שלפיו התחייב המפעל להעסיק לפחות שישה אסירים, הפסיק השירות את הקשר עם מפעל זה החל ב־15.11.1979. מפעל הטקסטיל באופקים, שהחל לפעול במסגרת מתפרה בבית הסוהר באוגוסט 1978, צמצם את הפעילות בה, ובמהלך הביקורת העסיק אסירים

* מצב דומה קיים גם בקרב אסירי הפח"ע המוחזקים בבתי סוהר אחרים. ראה בית הסוהר באשקלון, דו"ח 28, עמ' 5.63

ספורים בקיפול ובאריזה של תוצרת בלבד ולא בייצור. לדברי מנהל בית הסוהר, הייתה תכנית להעסיק במפעל האחרון כ־40 אסירים בחור עובדי חוץ ולהתחיל בכך באמצע דצמבר 1979. נעשו אף הסידורים הבטחוניים כדי לאפשר העסקת האסירים, לפי דרישת המפעל, בשלוש משמרות, אך מחמת צמצומים במפעל נתבטלה התכנית.

— התעסוקה, שמספק בית הסוהר עצמו, מספיקה לחלק קטן מהאסירים. באחד האגפים, המאכלס אסירים בעייתיים, כל האסירים אינם מועסקים. באגף אחר, שבו נמצאים טעוני הגנה, עובדים רק כ־20 מהאסירים בהרכבת ממתרות ואביויר השקיה מפלסטיק ימים ספורים בחודש.

טיפול סוציאלי באסירים

במשך מרבית שנת 1979, בכלל זה בתקופת הביקורת, היו מועסקים בבית הסוהר ארבעה עובדים סוציאליים; זה תאם את התקן, כפי שנקבע על ידי נציבות שב"ס. שניים מהעובדים הסוציאליים היו בעת הביקורת חדשים בשירות, ועדיין נמצאו בשלב של לימוד והסתגלות.

— בפקודות הקבע של שירות בתי הסוהר לא נקבעה הגדרה לתפקידו של עובד סוציאלי בבית סוהר. הדברים מוסברים לעובדים בעל פה וכן קיים גוהל פנימי, שהוצא על ידי מינהל האסיר בפברואר 1979. שב"ס בתשובתו מִפברואר 1980 הודיע, כי נמצאת בשלבי הכנה פקודת נציבות, שתגדיר ותפרט את העבודה הסוציאלית בבתי הסוהר.

התפקידים העיקריים של עובד סוציאלי בבית סוהר נתמצו בהשתתפות בוועדת קבלה לשיבוצו של האסיר בהגיעו לבית הסוהר באחד האגפים למטרת דיוור ובתעסוקה — במידה שבכלל ניתן למצוא לו תעסוקה; בהכנת דו"חות סוציאליים לקראת הדיון בוועדת שחרורים בהתקרב השליש האחרון למאסרו, וכן במקרים של בקשת הפחתת מאסר ובקשת חנינה. הטיפול הסוציאלי אינו מתייחס לאסירי השטחים, מאחר שהם נשפטו ע"י בתי הדין הצבאיים על פעילות חבלנית, ולגביהם אינו קיים הליך של ועדת שחרורים בהתקרב שני שלישים ממאסרם. הם נזקקים לטיפול סוציאלי, הוא ניתן על ידי ארגון הצלב האדום הבינלאומי.

כיוון שכך, יוצא שכנגד כל אחד מהעובדים הסוציאליים בבית סוהר באר שבע יש כמה אסירים בממוצע. יצויין שוועדה, שמונתה על ידי אגף המשטרה לבחינת תפקידי העובדים הסוציאליים, המליצה, שכל עובד סוציאלי יטפל בכ־50 אסירים.

— לעובדים הסוציאליים אינה ניתנת הדרכה מידי עובדים טיפוליים בכירים של שב"ס ואלה גם אינם מפעילים פיקוח עליהם. מזה חודשים מספר נמצאת רכזת העובדים הסוציאליים בחופשה. הדרכה על ידי גורמים מחוץ לבית הסוהר כמעט שאינה קיימת. שב"ס בתשובתו מִפברואר 1980 הודיע, כי כיום הרכזת, שבינתיים שבה לעבודה, מקבלת הדרכה משירות המבחן; שלושת העובדים האחרים מקבלים מסוף 1979 הדרכה ע"י מדריכה מקצועית מסגל השירות.

— פרט לדו"חות שהוגשו לגורמים מחוץ לבית הסוהר, כמעט שלא היו בתיקים הסוציאליים של האסירים מסמכים על ביצוע טיפול שיקומי בהם. בידי העובדים הסוציאליים לא היה איפוא כלי מתאים, אשר באמצעותו ניתן יהיה לבחון את יעילות הטיפול ועליו אפשר יהיה להתבסס בהמשך הטיפול באסיר. שב"ס בתשובתו מִפברואר 1980 הודיע, כי ידאג לכך, שבתיקים הסוציאליים ייגזרו מסמכים על טיפול שיקומי.

שני קרימינולוגים קליניים של השירות באים לבאר שבע אחת לשבוע ומטפלים במקרים, המופנים אליהם על ידי העובדים הסוציאליים. הם שייכים למרכז לבריאות הנפש הפועל בשב"ס, והם גם מוסמכים להפנות אסירים, הזקוקים לטיפול נוסף — כגון גמילה — לאותו מרכז.

משק ואפסנאות

בסמוך לפני מועד הביקורת של משרד מבקר המדינה סיימה מחלקת הביקורת הפנימית של שב"ס בדיקה מקיפה בבית הסוהר בנושא המשק והאפסנאות. ממצאי הבדיקה, שהתייחסו למחצית הראשונה של שנת 1979, העלו אבדנים בכמה פריטים עיקריים שהגיעו עד כדי 25% מהמלאי.

יצויין שאותה בדיקה נערכה בעת ובעונה אחת בשבעה מבתי הסוהר, וביתר שישה בתי סוהר היו אחווי החוסר קטנים בהרבה. להלן מספר דוגמאות לחוסר שנתגלה ושהתהווה במשך חצי שנה:

הפריט	החוסר ביחידות	השיעור מהמלאי
סרינים	210	20%
שמיות	1,100	20%
סנדלים	215	20%
חולצות	880	25%

הערך הכספי של החוסר בפריטים, כפי שנקבע באותה בדיקה בבית הסוהר באר שבע, הוא כדי 350,000 ל"י, או קרוב לפי שניים מזה שנקבע ברמלה ופי 2 מהנקבע במעשיהו, שאף הם בתי סוהר גדולים ובהם תנועת אסירים רבה.

— הביקורת הפנימית קבעה, כי כרססת המלאי של האפסנאות אינה מנוהלת בצורה טובה, והנתונים, שעליהם מבוססים הרישומים, אינם נכונים. כן נקבע, כי רישומי האינבונטרים השונים אינם מנוהלים כנדרש בפקודות, אינם מתאימים לרשום בכרטיסי המלאי ואין התאמה בינם לבין המצאי. (ממצאי הביקורת הפנימית דומים לאלו, שהעלה משרד מבקר המדינה בנושא רישום מצרכי המזון, ראה לעיל).

הנושא המשקי והאפסנאי סבל מטיפול גרוע משך כל שנות הפעלת בית הסוהר. היו אף תלונות וחקירות על אי סדרים שונים במוסד. ועדה בודקת, בראשותו של קצין המודיעין של השירות, קבעה במסקנותיה במרס 1978:

"העקביות והשיטתיות בהעדר רישומים במשך שנים בדרג היחידת, מעוררות חשד סביר כי הדבר לא נעשה אך ורק מחוסר ידע, מיומנות ויכולת, אלא לפחות בחלקו בידועין, מתוך כוונה לגרום לטשטוש הפרטים וכדי להעלים פריטים וחומרים".

מאחר שבידי שב"ס אין אמצעים לערוך חקירות יסודיות, הועבר החומר לטיפול המשטרה. מחלקת החקירות של המשטרה הקרה חלק מהתלונות על הנעשה בבאר שבע והמליצה בפברואר 1978 על גניזת התיק מחוסר יכולת להוכיח עבירות. חקירה נוספת נוהלה בבאר שבע ע"י היחידה הארצית לחקירות הונאה, ואף זו נסתיימה בנובמבר 1978 ללא תוצאות.

*

הביקורת העלתה בבית סוהר באר שבע ליקויים במרבית תחומי הפעולה. חלקם נעוצים עוד בתקופת תכנון בית הסוהר, שנועד בראשיתו לכ-350 אסירים, ואילו כיום שוהים בו כ-900. אולם מרבית הליקויים האחרים מקורם בסדרי הניהול והפיקוח, שלא היו ברמה נאותה.

שירות בתי הסוהר מודע למצב והוקדשו על ידו מאמצים ומשאבים לתיקון ליקויים. בין השאר הוחלפו מספר בעלי תפקידים בהנהלת בית הסוהר.

על השירות לתת את הדעת על תיקון כל הליקויים, שהועלו בביקורת משרד מבקר המדינה, כדי להגיע לניהול ותפעול תקינים של בית הסוהר.

מבקרים רשמיים בבתי הסוהר

לפי פקודת בתי הסוהר (נוסח חדש), תשל"ב-1971, רשאי השר הממונה על שירות בתי הסוהר (מקודם שר המשטרה ומאז 1977 שר הפנים) למנות מבקרים רשמיים בבתי הסוהר ומינוי כאמור יכול להיות לבית סוהר מסוים או לחלק ממנו או לסוגי בתי סוהר ויכול להיות כללי. בנוסף לכך, לשופט של בית המשפט העליון וליועץ המשפטי לממשלה יש סמכויות של מבקר רשמי לגבי כל בית סוהר בישראל; ולשופט של בית משפט מחוזי או בית משפט שלום נתונות סמכויות אלו לגבי כל בית סוהר שבאזור שיפוטו.

מבקרים רשמיים מתמנים על ידי שר הפנים מקרב עובדי משרד המשפטים ומקרב חבר האגודות לשיקום האסיר והעברייני בישראל. בראשיתה של כל שנה מוציא השר כתבי הסמכה אישיים לכל אחד מהאנשים המוצעים כמבקרים רשמיים. בכתב המינוי נקבע באיזה בתי סוהר יפעל המבקר. ביקש מבקר רשמי להשתחרר מהתפקיד, ממנה השר אחר במקומו. בשנת 1978 כללה רשימת אנשי משרד המשפטים 22 שמות מבקרים; ורשימת חבר האגודות, 32.

מבקר רשמי רשאי בכל עת להיכנס לבית סוהר, שהוסמך לבקר בו, ולבדוק את התנאים שבו, את דרכי הטיפול באסירים, את ניהולו התקין והתאמתם של כל אלה להוראות הדין ולהוראות אחרות. לשם מילוי תפקידיו רשאי הוא להיכנס לכל מקום בבית הסוהר ולשוחח עם כל אסיר — אם לפי בקשת האסיר ואם ביוזמתו הוא — ולקיים את השיחה אף שלא בנוכחות מנהל בית הסוהר או אדם אחר. על מנהל בית סוהר וכל עובד בו למסור למבקר רשמי, לפי דרישתו, כל מידע, מסמך או דבר שידרוש לצורך מילוי תפקידו — פרט לתיקים בטחוניים, שיימסרו רק למבקרים שהם שופטים של בית משפט עליון.

על מבקר רשמי לציין את דבר ביקורו בפנקס מיוחד המוחזק לצורך זה בכל בית סוהר; בפנקס נהוגים לרשום בקיצור נמרץ את הנושאים העיקריים שנבדקו. רישומי הפנקס מובאים לתשומת לבו של נציב השירות, והוא מגיב עליהם לפי שיקול דעתו.

מלבד הרישומים בפנקס חייבים המבקרים הרשמיים לדווח על ביקוריהם. היועץ המשפטי לממשלה, בהנחיותיו אל המבקרים מטעם משרד המשפטים, קבע את הדברים, שהמבקרים צריכים לתת עליהם במיוחד את הדעת וגם את מתכונת הדיווח על הביקורים.

דו"חות המבקרים הרשמיים שמקרב עובדי משרד המשפטים מופנים אל היועץ המשפטי לממשלה, ואלו של המבקרים שמקרב חבר האגודות — למרכז החבר. במידת הצורך מעבירים היועץ המשפטי לממשלה ומוזכיר חבר האגודות את הדו"חות עצמם או תמציתם לנציב בתי הסוהר, הנדרש להתייחס לליקויים שהועלו ולהצביע על צעדים לתיקונם.

באפריל 1979 בדק משרד מבקר המדינה את נושא המבקרים הרשמיים בבתי הסוהר. הבדיקה נערכה בנציבות שירות בתי הסוהר (להלן שב"ס); במינהל האסיר ובמחלקת הביקורת, שמתפקידה לרכז את תשובות שב"ס על הערות המבקרים והליקויים, שעליהם הוצבע בדו"חותיהם, ולעקוב אחרי תיקונם.

הביקורת התייחסה לפעילות המבקרים הרשמיים במשך שנת 1978 בכל שמונת בתי הסוהר לאסירים ישראליים בארץ. בדיקת השלמה נערכה בסוף ספטמבר 1979 בלשכת היועץ המשפטי לממשלה במשרד המשפטים.

1. בעמ' הבא טבלה ובה נתונים הן על מספר הביקורים של המבקרים הרשמיים שמקרב חבר האגודות והן של אלו של המבקרים הרשמיים מטעם משרד המשפטים — תוך השוואת הביצוע לתכנון — לפי בתי סוהר וחדשי שנת 1978.

2. המבקרים הרשמיים של חבר האגודות ערכו בשנת 1978 39 ביקורים בבתי הסוהר. נתברר שמבין 32 המבקרים, שמונו על ידי השר, ערכו ביקורים בבתי סוהר 14, מהם 12 בין אחד לארבעה ביקורים, אחד — שישה ואחד — עשרה.

3. בלשכת היועץ המשפטי לממשלה נערכת תכנית ביקורים שנתית, שבה מפורט מי מבין המבקרים מטעמו צריך לבקר באיזה בית סוהר ומתי; לכל בית סוהר תוכננו שישה ביקורים בשנה — אחת לחודשיים. בהנחיות היועץ המשפטי בנדון הודגשה החשיבות שבעריכת הביקורים, כפי שנקבע בתכנית.

נתונים על מספר הביקורים של המבקרים הרשמיים של משרד המשפטים ליד אלה של חבר האגודות בשנת 1978

משרד המשפטים - תכנון ובצוע										חבר האגודות - מספר הביקורים					
בית סוהר לעצורים		רמלה		שטה		דמון		באר שבע		נוה תרצה		מעשיהו		תל-מונד	
ב	ת	ב	ת	ב	ת	ב	ת	ב	ת	ב	ת	ב	ת	ב	ת
															ינואר
															פברואר
															מארס
															אפריל
															מאי
															יוני
															יולי
															אוגוסט
															ספטמבר
															אוקטובר
															נובמבר
															דצמבר
6	4	3	7	2	4	3	10	2	6	4	6	2	6	0	6
4	3	7	2	4	3	10	2	6	4	6	2	6	0	6	סה

ת. - תכנון ב. - ביצוע

+ - הביקור נערך בהתאם לתכנון. X - נערך שלא בהתאם לתכנון. 0 - לא נערך ביקור.

מבדיקת הנושא במשרד המשפטים ונציבות שב"ס עולה, כי מבקרים רשמיים מטעם משרד המשפטים לא הקפידו לפעול בהתאם לתכנון.

— למעשה, ערכו המבקרים מטעם משרד המשפטים בשנת 1978 19 ביקורים; בבתי הסוהר — במקום 48 ביקורים שתוכננו; הביקורים נערכו על ידי 15 מבין 22 המבקרים שמונו; השעה ערכו כל אחד ביקור; המישה ערכו כל אחד שני ביקורים. מלבד זאת, נערך ביקור לבריור תלונה ותו לא.

— ב-1978 לא נערך למעשה מטעם מבקרי משרד המשפטים ביקור בבית הסוהר באר שבע, להוציא הביקור לבריור התלונה — בנושא האוכל — אשר היה חטוף מאד; בשטה נערך רק ביקור אחד במשך השנה ובנווה תרצה וכתל מונד שניים. ביתר ארבעת בתי הסוהר קוימו שלושה עד ארבעה ביקורים, במחצית הראשונה של השנה. עד תחילת 1976 נערך על ידי משרד המשפטים מעקב אחר עריכת ביקורים על ידי המבקרים מטעמו, ונשלחו מכתבים לאלו שלא מלאו חובתם. לאחר מועד זה הופסק המעקב.

משרד המשפטים בתשובתו מנובמבר 1979 למשרד מבקר המדינה הודיע, כי באוקטובר 1979 נשלח על ידי היועץ המשפטי לממשלה למבקרים הרשמיים שמטעם המשרד חוזר, שבו הופנתה תשומת לבם לחובה להקפיד על עריכת הביקורים על פי התכנית, ובמקרה שלא יוכלו לעמוד בלוח הזמנים, הם נתבקשו להודיע על כך כדי לתאם מועד אחר. עוד ציין המשרד, כי רשימת המבקרים הרשמיים לשנת 1980 מורכבת מאחוז ניכר של פרקליטים צעירים, שמצפים מהם, כי יתפנו ביתר קלות מעיסוקיהם השוטפים לשם עריכת ביקורים בבתי סוהר במועדים, כפי שנקבע להם.

מהנתונים דלעיל יוצא, שבחודשים מסוימים נערכו בבית סוהר בחודש אחד אף שני ביקורים — מטעמם של משרד המשפטים ושל חבר האגודות כאחד — ואילו בחודשים אחרים ואף רצופים בזה אחר זה למשך תקופות של מחצית שנה ויותר, היה מספר הביקורים מועט אם בכלל.

כדי לוות את הביקורים במשך השנה פנה משרד מבקר המדינה למשרד הפנים ולמשרד המשפטים בבקשה, כי תיבדק האפשרות למצוא דרך לתאם את ביקורי המבקרים הרשמיים מטעם משרד המשפטים ומטעם חבר האגודות על ידי תכנון משותף ולעקוב אחר ביצועו. משרד הפנים בתשובתו מדצמבר 1979 הודיע, כי מתגבשות הצעות לשיפור המצב בנדון; משרד המשפטים הודיע באותו חודש, כי העניין הועבר לתשומת לבו של היועץ המשפטי לממשלה.

4. הביקורת סקרה את הדו"חות על ביקורים שערכו המבקרים הרשמיים בשנת 1978. המבקרים העירו על ליקויים ועל הבעיות דלהלן: תנאי צפיפות, עובש ואפלה בבית הסוהר דמון; תנאים בלתי מתאימים בבית הסוהר לנוער בחל מונד; שימוש באמצעי עונש בידוד בצינוק; חוסר תעסוקה לאסירים; הברחת סמים לבית הסוהר דמון, בעייה של אסירות חולות רות וחוסר עובדות סוציאליות בבית הסוהר נוה תרצה; אי-תיקנות הציוד הבטחוני באחד המגדלים בבית הסוהר באר שבע וחוסר ידיעה של הסוהר המוצב במגדל להפעיל את הנשק; ניהול לקוי של תיקי האסירים, בכלל זה היעדר תיקו של גזר הדין בתיק.

נציב בתי הסוהר בתשובתו מנובמבר 1979 הודיע למשרד מבקר המדינה, כי נתן תשומת לב להערות המבקרים והוא פועל לתיקון הליקויים שנקבעו. לדוגמא: להקלת הצפיפות יתווספו בקרוב 675 מקומות כליאה; בביקורת פתע פנימית, שנערכה בבית הסוהר באר שבע במחצית השנייה של שנת 1979, הועלה, כי הציוד במגדלים תקין; בעקבות הביקורת ניתנה הוראה למחלקת האסיר שבשירות לכלול את נושא שלימות תיקי האסירים בבדיקות, שעורכת המחלקה בבתי הסוהר. מאידך העיר נציב בתי הסוהר, כי אף על פי שהסוהרים עוברים מדי פעם בפעם אימונים והדרכה בשימוש בכלי נשק, הרי נוכח המחסור בכוח האדם לא נשאר להנהלת בית הסוהר אלא להציב בתפקידי שמירה גם כאלה, שטרם עברו קורס סוהרים; שירות בתי הסוהר מבחינת האירגון והתקנים שלרשותו גם אינו ערוך לאפשרות של יישום תכניות שנתיות לאימונים והדרכה בטחונית.

*

מטרת הפקודה, שלפיה מתמנים מבקרים רשמיים בבתי הסוהר, הייתה להקים מערכת בדיקה מתמדת ורצופה של תנאי בתי הסוהר והטיפול באסיר; ושורה של תפקידים האמורים להתמלא;

לבדוק את ניהולם של בתי הסוהר, ובאיוז מידה הוא עונה על ההוראות, שנקבעו בחוק, בתקנות ובנוהלים, כדי למנוע שרירות מחד ולאפשר פעולות שיקום וסיוע מצד גורמי חוץ ומאידך. לשם כך מן הצורך שהמבקרים הרשמיים יערכו את ביקוריהם דרך קבע בתדירות הדרושה ולא כלאחר יד כדבר של אקראי. אך בזה עדיין לא די; הליקויים המועלים בדוחות המבקרים הרשמיים מן הדין שגם יקבלו את הטיפול כפי שמתחייב.

מהביקורת עולה כי המבקרים שמטעם משרד המשפטים לא הקפידו די לערוך את הביקורים במחזוריות המתבקשת; גם מצד המבקרים האחרים לא הושג רצף ביקורים משביע רצון. עוד מתברר, כי לא כל הליקויים, שהועלו על ידי המבקרים, תוקנו בשל המגבלות והאילוצים שבהם פועל השירות.

לדעת הביקורת, יש צורך בתיאום כל המבקרים הרשמיים, שמונו על ידי שר הפנים, כדי להביא לסדירות הביקורים בבתי הסוהר. עוד יש להנחותם כי יעקבו בשיטתיות אחר תיקון הליקויים שהועלו בביקורים קודמים, כדי לוודא, כי אשר ניתן לחקן חרף המגבלות והאילוצים אכן יתוקן.

מן הראוי, כי הרשויות הנוגעות לדבר יתנו מחדש דעתן על מוסד "המבקר הרשמי", שיסודותיו הונחו מלפני שנים, תוך בדיקת היעדים השונים, שהמוסד אמור לשרת באמצעות ביקורים אלו.